

SERIA „STAWANIE SIĘ”

...*BECOMING*...

OD REDAKCJI

„Stawanie się” jako problem socjologiczny.

Przejścia statusowe są przedmiotem zainteresowań socjologii od dawna. Jak ludzie wchodzą w określone pozycje społeczne i zajmują je, nabywając jednocześnie nowe tożsamości? Począwszy od Szkoły Chicago, gdy „proces stawania się” badano przy okazji zainteresowań nabywaniem identyfikacji grupowej i subkulturowej (np. C. Shaw 1930, 1931, do obydwu prac *Wstęp* napisał E. Burgess) poprzez badania zainspirowane przez E. Hughesa (1958, 1997) nad karierami, zawodami i profesjami (np. Becker i wsp. 1961) oraz badania i analizy nabywania innych tożsamości w tym tzw. „dewiacyjnych” (np. Becker 1953; Prus, Sharper 1977; Prus, Irini 1980) aż do analiz formalnych (Glaser, Strauss, 1971) jesteśmy świadkami nieustającego zainteresowania problematyką stawania się. Orientacja symbolicznego interakcjonizmu szczególnie jest na tym polu zasłużona dla nauk społecznych (Prus, 1996). Ponadto metodologia jakościowa, która umożliwia niejako na spojrzenie od wewnątrz na procesy stawania się jest tutaj niezwykle użyteczna. Szczególnie dotyczy ona zastosowania metody etnograficznej w badaniach (Deegan, 2007; Rock, 2007), ale także metodologii teorii ugruntowanej (Charmaz, 2006; Glaser, Strauss, 1967). Metodologia jakościowa jest używana we wszystkich monografiach, o których tutaj mowa, a także w monografiach z serii „...becoming...” publikowanych na łamach „Przeglądu Socjologii Jakościowej”.

Dlaczego nabywanie jakiejś tożsamości, której towarzyszą określone emocje, procesy poznawcze, zaprzeczenia, objaśnienia indywidualne jednostek, uczenie się od innych, ma stać się przedmiotem analizy socjologicznej? Czy nie wystarczyłaby psychologia bądź psychologia społeczna? Na pewno te dwie wymienione dziedziny miałyby wiele tutaj do

powiedzenia, tym nie mniej nabywanie tożsamości w powiązaniu z określonymi statusami społecznymi jest jak najbardziej procesem społecznym. Utrwalanie struktur społecznych czy zmiana społeczna związana jest przecież z nabyciem określonej tożsamości przez nowych adeptów określonej grupy społecznej, bądź organizacji, oraz często z porzucaniem starych tożsamości i zmianą identyfikacji grupowej bądź symbolicznej, odnoszącej się do zaangażowania i związania z nowym/innym *uniwersum dyskursu*. Społeczeństwo staje się poprzez „stawanie się” jednostek w powiązaniu ze statusami, które z kolei wiążą się z subkulturami i/lub symbolicznie wyznaczonymi obszarami wspólnej komunikacji. Waga ideologii bądź objaśnień działań staje się istotnym elementem procesu „stawania się”. Język użyty w sposób przystosowawczy i twórczy jednocześnie, jest tutaj elementem pozwalającym jednostkom „przepychać” się przez siatkę rekrutacyjną, którą wytwarzają poprzednie pokolenia. Efektywność „wpychania się” pomiędzy oczka tej „siatki rekrutacyjnej” często zależy od indywidualnej pomysłowości w danym kontekście. Często ten niepowtarzalny kontekst interakcyjny, gdzie znajdują się odpowiedni ludzie (znaczący inni, osoby będące punktem negatywnego odniesienia, mentorzy, trenerzy, agenci ładu społecznego, czyli kontrolerzy stojący na gruncie realnych lub wyimaginowanych norm społecznych, itp.), pozwala na innowację społeczną w zakresie „stawania się” i nabywania określonej tożsamości. Tożsamość ta jest wtedy współkreowana, jednostka przystosowuje się twórczo do otoczenia, które sama współtworzy z wieloma innymi aktorami społecznymi, np. poprzez negocjacje. Procesy tożsamościowe są elementem istnienia i tworzenia ładu społecznego, podobnie jak i nieładu społecznego, co ma miejsce w odniesieniu do tzw. dewiacji.

Czas stawania się określoną osobą nie zawsze jest w sensie tożsamościowym identyczny dla wszystkich adeptów nowego statusu. Nauczycielem akademickim, lekarzem, aktorem, przestępcą jedni stają się w sensie wyraźnie określonej tożsamości, identyfikacji i samooceny wcześniej a inni później. Praca nad tożsamością, którą wykonują inni oraz sama jednostka jest tutaj elementem przyspieszającym lub opóźniającym proces stawania się. Jednostka intensyfikując ten proces, zaczynając go

wcześniej, przed społecznie naznaczonym punktem czasowym rozpoczęcia procesu, nabywa treści nowej tożsamości przed samą identyfikacją z nimi. Ta wczesna konstrukcja jest niejako „próbowaniem”, grą wyobraźni: „czy mogę być tym, kim chciałbym być?” Proces stawania się wymaga na tym etapie wyobraźni. Umysł podejmuje zatem swoją pracę. Marzenia odgrywają niepoślednią rolę, gdy wyobrażamy sobie przyszłe występy, aplauzy publiczności, zdobycze materialne i prestiżowe i inne sukcesy, ale i także możliwe porażki. W generowaniu tych marzeń na pewno dużą rolę odgrywają znaczący inni lub po prostu osoby będące przykładem tego, kim można zostać, jeśli podejmie się taką ścieżkę kariery?

Brnięcie coraz dalej w wytyczoną ścieżkę kariery, w sieć społecznych powiązań, angażowanie środków, czasu i własnych emocji, wystawianie własnej osoby na oceny innych, angażuje jednostkę coraz bardziej w to by stała się tym, kim kiedyś chciała zostać. Odwrót jest coraz bardziej utrudniony, choć ciągle możliwy. Jednak wymaga takiej samej pracy i zaangażowania jak dochodzenie do upragnionej tożsamości. Odrzucenie zaangażowania również wymaga zaangażowania, tylko w odwrotnym kierunku, w interakcje ze znaczącymi innymi z innych grup, lub osobami negatywnego odniesienia, które pozwalają coraz bardziej wątpić w nabyty status i tożsamość z nim związaną.

Ład społeczny staje się poprzez procesy stawania się jednostek określonymi osobami w powiązaniu z danymi statusami oraz poprzez związane z nimi procesy tożsamościowe. Nie ma ładu społecznego bez jednostek i ich tożsamości, które wymagają ciągłej i „podtrzymującej” je pracy (uzasadnień, usprawiedliwień, dalszych marzeń, podtrzymywania samooceny, budowania wiary w siebie, itp.). Odrzucenie zaangażowania jest tutaj zagrożeniem dla tożsamości jednostki i jednocześnie istniejącego ładu społecznego, ale też szansą, że odrzucone tożsamości stworzą przestrzeń dla nowych procesów stawania się i współkreowania nowych tożsamości w powiązaniu z „nowymi” bądź innymi statusami. Ład budowany w procesach stawania się ciągle jest niejako „nowy”, jest oczyszczany ze starych naleciałości, rutyny, niezyciowych norm, itp. Wysiłek włożony przez jednostkę w proces stawania się i w procesy tożsamościowe w danym i nowym dla niej kontekście powoduje świeże

spojrzenie, które pozwala współkreować ład społeczny, który nie ma żadnych samoistnych tendencji, np. do reprodukcji czy stagnacji, niż te, które jednostki aktywnie i intencjonalnie mu nadają poprzez swoje działania i interakcje z innymi.

Socjologia jakościowa jako orientacja socjologiczna rozwija się zatem badając cechy istotnościowe procesów. Procesy stawania się, nawet jeśli są bardzo skontekstualizowane to jednak pozwalają na rekonstrukcję pewnych cech ogólnych procesów społecznych. Proces zmiany społecznej jest związany, na przykład, ze zmianami tożsamości i bez takich zmian nie jest możliwy. Podtrzymywanie ładu istniejącego to podtrzymywanie i reprodukcja istniejących treści tożsamości. Treści te mając także charakter subiektywny są opracowywane przez poszczególne jednostki. Ład społeczny ściśle wiąże się zatem z tym co jednostka robi w swych procesach refleksyjnych i dialogu wewnętrznym, a zatem wiąże się z ładem emocjonalnym i tożsamościowym jednostek. Tam dokonują się oceny, wybory i plany działań.

Badając te procesy w wielu obszarach substancywnych dokładamy cegiełkę do korpusu wiedzy, który pozwoli być może w przyszłości zbudować ogólną teorię „stawania się ładu społecznego” widzianego poprzez stawanie się „indywidualne” osób dążących do zajęcia określonych miejsc w społeczeństwie poprzez interakcje z innymi i twórcze definiowanie sytuacji, kiedy uwzględnia się zarówno „twardą rzeczywistość”, objawiającą się w wielu wymiarach kontekstu jak i siłę własnej indywidualnej wyobraźni oraz motywacji płynącej z interakcji „ja” i „mnie”.

Poniższa monografia Łukasza Marciniaka jest zatem następną w cyklu monografii z serii „stawania się”. Daje ona nam wgląd w następny obszar rzeczowy i pokazuje nowe warunki kontekstowe wpływające na możliwe przebiegi procesów stawania się zarówno na poziomie indywidualnym jak i społecznym. Tym razem proces ten dotyczy stawania się nauczycielem akademickim. Twórczość i wysiłek przystosowawczy adepta nowej profesji służy tutaj reprodukcji świata akademickiego, którego ideologie, podziały na mistrzów i uczniów, długie czasowo drogi karier i wielość stopni w karierze naukowej (nie nauczycielskiej), są na

stałe wpisane w pole konstruowania tożsamości nauczyciela akademickiego. Ta reprodukcja jest intencjonalna i nie ma nic wspólnego z żadnym wewnętrznym imperatywem struktury świata akademickiego. W szerszym ujęciu analizowany proces stawania się przyczynia się do tworzenia ładu społecznego pokazując stabilność całości społecznej w procesie konstruowania i współkonstruowania ładu społecznego *in situ*. „Całość widzimy tutaj w części”, tu i teraz, choć inne i następne monografie dotyczące „stawania się” pozwolą zobaczyć więcej części, więcej miejsc, i tym samym dokładniej zobaczyć całość.

Krzysztof Konecki

Bibliografia

- Becker, Howard S. and Blanche Geer, Everett C. Hughes, Anselm L. Strauss (1961) *Boys in White: Student Culture in Medical School*. Chicago: University of Chicago Press.
- Becker, Howard S. (1953) Becoming a Marihuana User, *The American Journal of Sociology*, Vol. 59, No. 3: 235-242.
- Charmaz, Kathy (2006) *Constructing Grounded Theory. Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London: Sage.
- Deegan, Mary, Jo (2007) The Chicago School of Ethnography, in: Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland, Lyn Lofland (red.) *Handbook of Ethnography*, LA, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Glaser, Barney and Anselm L. Strauss (1967) *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago : Aldine.
- Glaser Barney i Anselm L. Strauss (1971) *Status Passage. A Formal Theory*. Chicago: Aldine.
- Hughes Everett C. (1958) *Men and their work*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Hughes, Everett C. (1997) Careers, *Qualitative Sociology*, Vol. 20, no 3: 389 – 397.

- Prus, Robert, Irini, Styllianos (1980) *Hookers, Rounders and Desk Clerks. The social Organization of the Hotel Community*. Salem: Sheffield Publishing Company.
- Prus, Robert, Sharper, C. R. D. (1977) *Road Hustlers. The Career Contingencies of Professional Card and Dice Hustlers*, Lexington Massachusetts, Toronto: Lexington Books.
- Prus, Robert (1996) *Symbolic Interaction and Ethnographic Research*. Albany: State University of New York Press.
- Rock, Paul (2007) Symbolic Interactionism and Ethnography, in: Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland, Lyn Lofland (eds.) *Handbook of Ethnography*, LA, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Shaw, Clifford R. (1930) *The Jack Roller*. Chicago: Chicago University Press.
- Shaw, Clifford R. (1931) *The Natural History of a Delinquent Career*. Chicago: Chicago University Press.